

2019-12

© 2019-12
© 2019-12, 1/2 ± 1/2 : 0 1/2 1/2 1/4 1908

Klapisis, Antonis

<http://hdl.handle.net/11728/11947>

Downloaded from HEPHAESTUS Repository, Neapolis University institutional repository

η δέλτος

Τεύχος 5, Ιούλιος - Δεκέμβριος 2019 - Έτος 3ο

Επιθεώρηση Νεότερης Ελληνικής Ιστορίας και Ιστορίας της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας

Αφιέρωμα στον Γιώργο Θεοτοκά

Γράφουν οι:

Γιώργος Γεωργής
Σοφία Θεοδοσίου
Κυριάκος Ιακωβίδης
Αντώνης Κλάψης
Κωστής Κοκκινόφτας
Λυκούργος Κουρκουβέλας
Χρίστος Κ. Κυριακίδης
Ευαγγελία Ματθοπούλου
Κατερίνα Μουστακάτου
Αλέξανδρος Μπαζούκης
Αρετή Τούντα-Φεργάδη
Χαράλαμπος Γ. Χαραλάμπους
Ανδρέας Χριστοφή
Ανδρέας Χριστοφόρου

Κυκλοφορεί δύο φορές τον χρόνο

Η Δέλτος
Επιθεώρηση Νεότερης Ελληνικής Ιστορίας
και Ιστορίας της Νεοελληνικής Λογοτεχνίας
Κυκλοφορεί δύο φορές τον χρόνο

Υπεύθυνος Έκδοσης:

Γιώργος Γεωργής

Συντακτική Επιτροπή:

Γιώργος Γεωργής

Αντώνης Κλάψης

Χρίστος Κ. Κυριακίδης

Χαραλάμπος Γ. Χαραλάμπος

Ανδρέας Χριστοφόρου

Σύμβουλοι Έκδοσης:

Παντελής Βουτουρής

Βασίλης Καρδάσης

Ιάκωβος Μιχαηλίδης

Επιμέλεια - Συντονισμός:

Χρίστος Κ. Κυριακίδης

Χαραλάμπος Γ. Χαραλάμπος

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- 3 Εκδοτικό Σημείωμα
- 5 Αλέξανδρος Μπαζούκης
Ο Γιώργος Θεοτοκάς και τα *Τετράδια Ημερολογίου*. Μια άγρυπνη συνείδηση σε δίσεκτους καιρούς
- 15 Κατερίνα Μουστακάτου
Γιώργος Θεοτοκάς: ο λογοτέχνης που στοχάζεται
- 31 Λυκούργος Κουρκουβέλας
Ορίζοντας τη θέση της Ελλάδας στον κόσμο: Ο Γιώργος Θεοτοκάς και οι πνευματικές προϋποθέσεις της ένταξης στη Δύση, 1954-1961
- 51 Γιώργος Γεωργής
Γιώργος Θεοτοκάς και Κύπρος
- 59 Χρίστος Κ. Κυριακίδης
Χρονολόγιο Γιώργου Θεοτοκά
- 73 Χαράλαμπος Γ. Χαράλαμπος
Η χρυσοφόρος σταφίδα. Η καλλιέργεια και εμπορία της ελληνικής σταφίδας τον 19^ο αιώνα
- 97 Κωστής Κοκκινόφτας
Ο Εθνομάρτυρας Αρχιμανδρίτης Μαθθίας Παυλίδης (1878-1919)
- 105 Ευαγγελία Ματθοπούλου
Όψεις της πρόσληψης του Εβραίου στην Κύπρο των τελών του 19^{ου} και αρχών του 20^{ου} αιώνα

ISSN 2547-8753 (print)

Εκτύπωση: Τυπογραφείο NEGRESKO LTD, Βιομηχανική Περιοχή Αραδίππου, Τ.Θ. 45015, 7110 Αραδίππου, Τηλ. 24531112, Φαξ 24531587, email: negresco@negresco.com

Σχεδιασμός εξωφύλλου: Έντυ Αζίζ

Διεύθυνση Αλληλογραφίας: ideltos@hotmail.com, Γ. Χατζηδάκη 4, 1066 Λευκωσία.

Τιμή: 10 ευρώ

Λευκωσία 2019

Το περιοδικό δέχεται αδημοσίευτες προηγούμενες εργασίες σε ηλεκτρονική μορφή, είτε σε cd είτε στο ηλεκτρονικό ταχυδρομείο.

Ακολουθείται αυστηρά το μονοτονικό σύστημα.

Οι δημοσιευμένες εργασίες εκφράζουν τις προσωπικές απόψεις των συγγραφέων τους.

Η αναδημοσίευση από το περιοδικό επιτρέπεται με την προϋπόθεση ότι γίνεται παραπομπή σε αυτό.

- 129 Αντώνης Κλάψης
Η τοπική αυτοδιοίκηση στην Τρίγλια της Βιθυνίας; ο κοινοτικός κανονισμός του 1908
- 143 Κυριάκος Ιακωβίδης
Η προσάρτηση και η αισιοδοξία των Ελλήνων της Κύπρου. Η εξαίρεση στις αντιδράσεις: Νικόλαος Καταλάνος
- 157 Ανδρέας Χριστοφόρου
Ελληνοσερβική συμμαχία με άρωμα κυπριακό: η περίπτωση του Καραβιώτη ιατρού Ιωάννη Πηγασιού
- 163 Σοφία Θεοδοσίου
Η εικόνα του Γερμανού στο έργο του Πρίμο Λέβι *Εάν αυτό είναι ο άνθρωπος*
- 189 Ανδρέας Χριστοφή
Η ελληνοτουρκική σύγκρουση στην Κύπρο το 1958: η πρόσληψη του περιοδικού *Τάϊμς οφ Σάϊπρους*
- 203 Αρετή Τούντα-Φεργάδη
Βιβλιοπαρουσίαση: Αντώνης Κλάψης, «*Στο κλουβί της Ελλάδος της στενής μας κλεισμένοι*». Πολιτική και διπλωματία της ελληνικής εθνικής ολοκλήρωσης 1821-1923, Αθήνα 2019
- 207 ΜΙΚΡΟ-ΙΣΤΟΡΙΕΣ
Κυριάκος Ιακωβίδης, Ο ευδιάθετος Şükür Saracoğlu στην Κύπρο
- 209 Βιογραφικά σημειώματα συγγραφέων τόμου
- 215 Βιβλία που λάβαμε

Εκδοτικό Σημείωμα

*

Το πέμπτο τεύχος της *Δέλτου* είναι αφιερωμένο στον μεγάλο Έλληνα διανοητή, δοκιμογράφο, πεζογράφο και θεατρικό συγγραφέα Γιώργο Θεοτοκά, μια από τις κορυφαίες φυσιογνωμίες της γενιάς του 1930. Δημοκρατικός, φίλος και συνεργάτης του Λουκή Ακρίτα και του Γεωργίου Παπανδρέου, πρόβαλε και υποστήριξε σθεναρά, προπολεμικά και μεταπολεμικά, την ιδέα της ευρωπαϊκής πορείας της Ελλάδας και της προσήλωσής της στη Δύση. Διαφώνησε, θεωρώντας άκαιρη, με τη δυναμική ανακίνηση του Κυπριακού στη δεκαετία του '50, επειδή θα έφερνε την Ελλάδα αντιμέτωπη με τους Ευρωπαίους συμμάχους της και ιδιαίτερα με την Αγγλία.

Πέρα από τα δοκίμιά του με τον έντονο πολιτικό προβληματισμό, μας έδωσε δύο συγκλονιστικά μυθιστορήματα, τον *Λεωνή* και την *Αργώ*, συλλογές διηγημάτων και θεατρικά έργα. Ως περιοδικό, προτείνουμε στους αναγνώστες μας να ξεκινήσουν μια επαφή με τον Θεοτοκά, διαβάζοντας τον *Λεωνή*.

Εκτός από το αφιέρωμα στον Θεοτοκά, που περιλαμβάνει τέσσερα κείμενα και ένα εκτεταμένο χρονολόγιο, στο τεύχος αυτό δημοσιεύονται μελετήματα που καλύπτουν ένα ευρύ χώρο της νεότερης ελληνικής και κυπριακής ιστορίας και μια κριτική βιβλίου.

Από το τεύχος αυτό καθιερώνουμε τη στήλη *Μικροϊστορίες*, όπου θα δημοσιεύονται σύντομες ιστορικές μαρτυρίες για διάφορα ιστορικά θέματα.

Η έκδοση του πέμπτου τεύχους καταδεικνύει την αγάπη και τη στήριξή σας για το περιοδικό που κυκλοφορεί χωρίς οποιαδήποτε επιχορήγηση ή συνεισφορά. Στηρίζεται στις ελάχιστες διαφημίσεις και στα χρήματα της διάθεσής του. Γι' αυτό, ζητούμε από όλους διεύρυνση της στήριξής σας με την προώθηση και διάδοση της *Δέλτου*.

Εμείς θεωρούμε τους αναγνώστες μας ως συνεκδότες και την εκδοτική μας προσπάθεια κοινή με τους αναγνώστες του περιοδικού. Μας ενώνει, εξάλλου, η αγάπη για την ιστορία.

Η Συντακτική Επιτροπή

Αντώνης Κλάψης

Η τοπική αυτοδιοίκηση στην Τρίγλια της Βιθυνίας: ο κοινοτικός κανονισμός του 1908

*

Η Τρίγλια βρίσκεται στην είσοδο του κόλπου της Κίου, στην Προποντίδα, σε απόσταση περίπου 12 χιλιομέτρων δυτικά από τα Μουδανιά. Αμφιθεατρικά χτισμένη ανάμεσα σε δύο λόφους, πριν από τη Μικρασιατική Καταστροφή κατοικούσαν σχεδόν αποκλειστικά από Έλληνες. Φαίνεται πως στις αρχές του 20^{ου} αιώνα στην Τρίγλια διέμεναν περίπου 3.500 Έλληνες,¹ ενώ οι Τούρκοι δεν πρέπει να ξεπερνούσαν τους 150. Ο πληθυσμός της κωμόπολης ασχολούνταν κυρίως με τη γεωργία και δευτερευόντως με την αλιεία, το εμπόριο και τη ναυτιλία. Η καλλιέργεια της ονομαστής τριγλιανής ελιάς, η οποία διοχετευόταν στις αγορές της Κωνσταντινούπολης, της Βουλγαρίας, της Ρουμανίας και προπάντων της Ρωσίας αποτελούσε την κύρια πηγή εσόδων των Τριγλιανών αγροτών, ακολουθούμενη από την επίσης ευρέως διαδεδομένη και προσοδοφόρα σηροτροφία. Η σχετική οικονομική άνεση που εξασφάλιζε η εξαγωγή γεωργικών προϊόντων, επέτρεπε στους Τριγλιανούς να συντηρούν σχολεία και να διαθέτουν αρκετά δραστήρια κοινοτική ζωή.²

Το σημαντικότερο όργανο διοίκησης της κοινότητας αποτελούσε η Εφοροδημογεροντία, η οποία έως τα πρώτα χρόνια του 20^{ου} αιώνα απαρτιζόταν από τέσσερα μέλη. Οι εφοροδημογέροντες εκλέγονταν κατά τη διάρκεια Γενικής Συνέλευσης των χριστιανών κατοίκων της Τρίγλιας, η οποία πραγματοποιούνταν τον Ιούλιο κάθε έτους υπό την προεδρία του μητροπολίτη Προύσας ή του κατά περίπτωση αντιπροσώπου του. Η θητεία τους ήταν διετής. Η θητεία αυτή, ωστόσο, δεν ήταν κοινή για όλα τα μέλη, καθώς κάθε χρόνο η σύνθεση της Εφοροδημογεροντίας ανανεωνόταν κατά το ήμισυ.³ Τον Ιούλιο του 1907 η Γενική Συνέλευση των κατοίκων της Τρίγλιας αποφάσισε ομόφωνα την αύξηση των μελών της Εφοροδημογεροντίας από τέσσερα σε έξι προκειμένου να καταστεί

¹ Αρχείο Ελευθέριου Βενιζέλου/Ελληνικό Λογοτεχνικό και Ιστορικό Αρχείο, φάκ. 9, «Στατιστικός πίναξ του άρρενος και θήλως ορθοδόξου πληθυσμού της επαρχίας Προύσης καταρτισθείς κατά τα τέλη του έτους 1911».

² Γενικά για την Τρίγλια βλ. Τρύφων Ευαγγελίδης, *Βρύλλειον-Τρίγλια*, Αθήνα 1934· Απόστολος Ηρ. Τσίτερ, *Τρίγλια του Κιανού κόλπου Προποντίδος*, Θεσσαλονίκη 1979· Θανάσης Πιστικίδης, *Τρίγλια Βιθυνίας*, Ραφήνα 1983· Αντώνης Κλάψης, *Η τριγλιανή ανταλλάξιμη περιουσία*, Ραφήνα 2007.

³ Βλ. για παράδειγμα την εκλογή νέων εφοροδημογερόντων στις Γενικές Συνελεύσεις της 21^{ης} Ιουλίου 1904 (Γενικά Αρχεία του Κράτους/Αρχείο του Τέως Ταμείου Ανταλλαξίμων [στο εξής: Γ.Α.Κ./Α.Τ.Τ.Α.], φάκ. 427, σ. 6), της 19^{ης} Ιουλίου 1905 (Γ.Α.Κ./Α.Τ.Τ.Α., φάκ. 427, σ. 9), της 18^{ης} Ιουλίου 1906 (Γ.Α.Κ./Α.Τ.Τ.Α., φάκ. 427, σ. 14) και της 17^{ης} Ιουλίου 1907 (Γ.Α.Κ./Α.Τ.Τ.Α., φάκ. 427, σ. 29).

ευχερέστερη η αντιμετώπιση των διευρυνόμενων αναγκών της κοινότητας.⁴ Επιπλέον, βάσει της ίδιας απόφασης, οι αρμοδιότητες των εφοροδημογερόντων εξειδικεύονταν πλέον σε εκείνες του ταμεία, του γενικού γραμματέα (με καθήκοντα την τήρηση των πρακτικών και των διαθηκών, καθώς και τη διαχείριση γενικώς του ταμείου και της αλληλογραφίας), του ειδικού γραμματέα (με αποστολή την τήρηση των προικοσυμφώνων, την έκδοση αντιγράφων, καθώς και την κατάρτιση του ετήσιου γενικού απολογισμού και των άλλων λογιστικών βιβλίων της κοινότητας), του υπεύθυνου για την έκδοση αντιγράφων ειδικά των προικοσυμφώνων και των διαθηκών, ενώ τα υπόλοιπα δύο μέλη επιφορτίζονταν με την εκτέλεση των εξωτερικών εργασιών, την τακτική παρουσία σε όλες τις συνεδριάσεις της Εφοροδημογεροντίας και την επίβλεψη της ομαλής λειτουργίας των κοινοτικών σχολείων.⁵

Μολονότι θεωρητικά δεν υπήρχε κανένας περιορισμός ως προς την κοινωνική προέλευση ή την οικονομική κατάσταση των ικανών προς εκλογή ατόμων, στην πράξη η Εφοροδημογεροντία συναπαρτιζόταν κατά κανόνα από ορισμένα από τα επιφανέστερα μέλη της κοινότητας. Αντίθετα, σε πλήρη συμφωνία με τα ήθη της εποχής, από τη διαδικασία αποκλείονταν εντελώς οι γυναίκες, στις οποίες δεν αναγνωριζόταν το δικαίωμα ούτε του εκλέγειν, ούτε του εκλέγεσθαι. Αντίστοιχα, με δεδομένη την κοινωνική οργάνωση της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας στη βάση του θεσμού των μιλλιέτ, του διαχωρισμού δηλαδή των υπηκόων του σουλτάνου σε επιμέρους κατηγορίες ανάλογα με το θρήσκευμα, οι λιγοστοί μουσουλμάνοι κάτοικοι της Τρίγλιας εξ ορισμού δεν συμμετείχαν ενεργά στην κοινοτική ζωή της χριστιανικής πλειοψηφίας.

Η Εφοροδημογεροντία διέθετε σημαντικές αρμοδιότητες που σχετίζονταν με τη διαχείριση των κοινοτικών ζητημάτων, όπως για παράδειγμα η επίβλεψη της λειτουργίας των κοινοτικών σχολείων (συμπεριλαμβανομένων του διορισμού και της πληρωμής του διδακτικού προσωπικού), η διαχείριση των οικονομικών ζητημάτων της κοινότητας, η είσπραξη του φόρου της δεκάτης και της αρχιερατικής επιχορήγησης (δηλαδή του ποσού που κάθε έτος ήταν υποχρεωμένη να καταβάλει κάθε ελληνορθόδοξη κοινότητα της Μητρόπολης Προύσας στην οικεία μητρόπολη), καθώς και ο διορισμός φοροεισπρακτόρων και αγροφυλάκων.

⁴ Γ.Α.Κ./Α.Τ.Τ.Α., φάκ. 427, σ. 29 (Γενική Συνέλευση της 17^{ης} Ιουλίου 1907), όπου σημειώνεται ότι η αύξηση του αριθμού των εφοροδημογερόντων αποφασίσθηκε «ίνα ούτω επαρκέστερον εξυπηρετή [η Εφοροδημογεροντία] τας σχολικάς και λοιπάς κοινοτικάς ανάγκας».

⁵ Γ.Α.Κ./Α.Τ.Τ.Α., φάκ. 427, σ. 32 (Γενική Συνέλευση χωρίς ημερομηνία). Όπως προκύπτει από τη μελέτη των πρακτικών της Εφοροδημογεροντίας, η εν λόγω Γενική Συνέλευση πραγματοποιήθηκε μεταξύ της 24^{ης} Ιουλίου και της 7^{ης} Νοεμβρίου 1907, πιθανότατα δε είτε περί τα τέλη Ιουλίου είτε τον Αύγουστο του 1907.

Επιπλέον, οι εφοροδημογέροντες λειτουργούσαν και ως τοπικοί συμβολαιογράφοι, καθώς ενώπιον τους συντάσσονταν προικοσύμφωνα και διαθήκες, ενώ διέθεταν και οιονεί δικαστικές αρμοδιότητες, οι οποίες λάμβαναν τη μορφή πρωτοβουλιών για τον συμβιβασμό διαφορών (κατά κανόνα οικονομικής φύσης) που αναφύονταν κατά καιρούς ανάμεσα σε κατοίκους της Τρίγλιας. Τα μέλη της Εφοροδημογεροντίας ήταν υποχρεωμένα να προβαίνουν κατά την ετήσια Γενική Συνέλευση της κοινότητας σε απολογισμό των οικονομικών πεπραγμένων τους, και ειδικότερα των σχολικών λογαριασμών, οι οποίοι εκ των πραγμάτων απορροφούσαν το μεγαλύτερο μέρος των κοινοτικών κονδυλίων.⁶ Η σημασία που αποδιδόταν στην οικονομική διαφάνεια αποδεικνύεται από το γεγονός ότι υπήρχε η δυνατότητα διορισμού ειδικής επιτροπής ελέγχου των σχολικών λογαριασμών, η οποία, μετά την ολοκλήρωση της έρευνάς της, υπέβαλλε πόρισμα των συμπερασμάτων στα οποία είχε καταλήξει.⁷

Παρά τη σχετικά άρτια οργάνωσή του, ο θεσμός της κοινοτικής αυτοδιοίκησης στην Τρίγλια εμφάνιζε στις αρχές του 20^{ου} αιώνα ορατά σημάδια δυσλειτουργίας εξαιτίας της διάρρηξης της σύμπνοιας μεταξύ των μελών της κοινότητας. Η διαίρεση των κατοίκων σε επιμέρους ομάδες είχε λάβει ουσιαστικότερο περιεχόμενο μέσω της σύστασης πέντε διαφορετικών ενοριών, οι οποίες αντιστοιχούσαν στους ιερούς ναούς του Αγίου Γεωργίου της κάτω συνοικίας, της Παναγίας Μητροπόλεως, του Αγίου Ιωάννη, της Παναγίας Παντοβασίλισσας και του Αγίου Γεωργίου της άνω συνοικίας (του αποκαλούμενου Κυπαρισιά), και της παράλληλης λειτουργίας ισάριθμων εκκλησιαστικών επιτροπών.⁸ Άμεση συνέπεια αυτής της κατάστασης υπήρξε η σταδιακή επιδείνωση των οικονομικών της κοινότητας, καθώς τα έσοδα από τους ιερούς ναούς, τα οποία εισπράττονταν κατ' αρχήν από τις κατά τόπους εκκλησιαστικές επιτροπές και αποτελούσαν την κυριότερη πηγή τροφοδότησης του κοινοτικού ταμείου, είχαν μειωθεί αισθητά εξαιτίας της ενοριακής πολυδιάσπασης, ενώ αντίστοιχα είχαν αυξηθεί τα έξοδα για τη συντήρηση των αντίστοιχων ενοριακών ναών που λειτουργούσαν παράλληλα. Η οικονομική δυσπραγία έγινε εμφανέστερη όταν κατά τον απολογισμό των πεπραγμένων του έτους 1906 διαπιστώθηκαν σημαντικές ανωμαλίες και καθυστερήσεις στην καταβολή της αρχιερατικής επιχορήγησης.⁹

⁶ Βλ. για παράδειγμα την εκλογή νέων εφοροδημογερόντων στις Γενικές Συνελεύσεις της 21^{ης} Ιουλίου 1904 (Γ.Α.Κ./Α.Τ.Τ.Α., φάκ. 427, σ. 6), της 19^{ης} Ιουλίου 1905 (Γ.Α.Κ./Α.Τ.Τ.Α., φάκ. 427, σ. 9), της 18^{ης} Ιουλίου 1906 (Γ.Α.Κ./Α.Τ.Τ.Α., φάκ. 427, σ. 14) και της 17^{ης} Ιουλίου 1907 (Γ.Α.Κ./Α.Τ.Τ.Α., φάκ. 427, σ. 29).

⁷ Βλ. για παράδειγμα Γ.Α.Κ./Α.Τ.Τ.Α., φάκ. 427, σ. 14 (Γενική Συνέλευση της 18^{ης} Ιουλίου 1906).

⁸ Γ.Α.Κ./Α.Τ.Τ.Α., φάκ. 427, σ. 36-37 (Γενική Συνέλευση της 9^{ης} Ιανουαρίου 1908).

⁹ Γ.Α.Κ./Α.Τ.Τ.Α., φάκ. 427, σ. 29 (Γενική Συνέλευση της 17^{ης} Ιουλίου 1907).

Η λύση στο χρονίζον πρόβλημα της εκκλησιαστικής κατάτμησης και των συνακόλουθων ταμειακών και άλλων οργανωτικών προβλημάτων που δημιουργούσε στην ομαλή λειτουργία της κοινότητας, έμελλε να έρθει ως αποτέλεσμα της αποφασιστικής παρέμβασης του Τριγλιανού στην καταγωγή μητροπολίτη Δράμας Χρυσόστομου (κατά κόσμο Καλαφάτη), ο οποίος βρισκόταν εκτοπισμένος από τις οθωμανικές Αρχές στη γενέτειρά του εξαιτίας της δράσης του στην ευρύτερη περιοχή της Μητρόπολής του κατά τη διάρκεια του Μακεδονικού Αγώνα.¹⁰ Αποτελώντας ένα από τα πλέον επιφανή τέκνα της Τρίγλιας, και με δεδομένη την εκτίμηση που έτρεφαν προς το πρόσωπό του το σύνολο των συμπατριωτών του, ο μητροπολίτης Χρυσόστομος διέθετε τη δυνατότητα να δώσει λύση στον γόρδιο δεσμό, ο οποίος με την πάροδο του χρόνου περιπλεκόταν ολοένα και περισσότερο. Το γεγονός, εξάλλου, ότι ο Χρυσόστομος είχε επιδείξει αμείωτο ενδιαφέρον για την πρόοδο της ιδιαίτερης πατρίδας του,¹¹ είχε ενισχύσει ακόμα περισσότερο το κύρος του, διευρύνοντας κατ' επέκταση την επιρροή του μεταξύ των μελών της τριγλιανής κοινωνίας.

Η εισήγηση του Χρυσόστομου για την υπέρβαση του αδιεξόδου διατυπώθηκε ευθέως κατά τη διάρκεια της Γενικής Συνέλευσης των κατοίκων της Τρίγλιας, η οποία πραγματοποιήθηκε υπό την προεδρία του μητροπολίτη Προύσας Ναθαναήλ στις 9 Ιανουαρίου 1908. Επιδιώκοντας την εξεύρεση συμβιβαστικής λύσης, η οποία εκ των πραγμάτων θα διέθετε μεγαλύτερες πιθανότητες επιτυχίας, ο Χρυσόστομος πρότεινε τη διατήρηση των ήδη υφιστάμενων πέντε ιερών ναών, υπό τον όρο όμως αφενός της εκ περιτροπής ανά μήνα λειτουργίας τους, αφετέρου της συνένωσης των επιμέρους εκκλησιαστικών επιτροπών σε δύο κύριες τριμελείς επιτροπές: μία για το σύμπλεγμα των ναών του Αγίου Γεωργίου της κάτω συνοικίας, της Παναγίας Μητροπόλεως και του Αγίου Ιωάννη, και μία για τους ναούς του Αγίου Γεωργίου της άνω συνοικίας (Κυπαρισσά) και της Παναγίας Παντοβασιλίσσας. Ταυτόχρονα, υποδείκνυε την ανάγκη δημιουργίας κεντρικού κοινοτικού ταμείου, στο οποίο οι εκκλησιαστικές επιτροπές θα υπέβαλλαν κάθε μήνα τους λογαριασμούς τους.¹²

Η πρόταση του Χρυσόστομου αποσκοπούσε όχι μόνο στην άμεση πρακτική, αλλά και στη μακροπρόθεσμη θεσμική επίλυση του προβλήματος, και μάλιστα με τρόπο ώστε να αποφεύγονταν πιθανές αντιδράσεις των

¹⁰ Πρόκειται για τον κατοπινό μητροπολίτη Σμύρνης, ο οποίος βρήκε μαρτυρικό θάνατο τον Σεπτέμβριο του 1922 στα χέρια του τουρκικού όχλου.

¹¹ Το ενδιαφέρον του μητροπολίτη Χρυσόστομου για τη γενέτειρά του δεν εξαντλούνταν σε φιλολογικές αναφορές, αλλά είχε λάβει και πρακτικό περιεχόμενο μέσω της δωρεάς προς την κοινότητα της Τρίγλιας του -αξιόλογου για τα δεδομένα της εποχής- ποσού των 247 οθωμανικών λιρών· βλ. Γ.Α.Κ./Α.Τ.Τ.Α., φάκ. 427, σ. 12 (Γενική Συνέλευση της 3^{ης} Φεβρουαρίου 1906).

¹² Γ.Α.Κ./Α.Τ.Τ.Α., φάκ. 427, σ. 36-37 (Γενική Συνέλευση της 9^{ης} Ιανουαρίου 1908).

συνηθισμένων στο υφιστάμενο καθεστώς κατοίκων, οι οποίες μοιραία υπήρχε ο κίνδυνος να καταδικάσουν σε αποτυχία κάθε προσπάθεια εξορθολογισμού της λειτουργίας του κοινοτικού θεσμού. Η άμεση και ομόθυμη αποδοχή των εισηγήσεων του μητροπολίτη Δράμας από τους παριστάμενους στη Γενική Συνέλευση της 9^{ης} Ιανουαρίου 1908 καταδείκνυε την κατ' αρχήν επιτυχία της συμβιβαστικής πρωτοβουλίας του. Η ομόφωνη επιλογή του ως προέδρου ειδικής επιτροπής που θα συγκροτείτο με σκοπό την εκπόνηση του κειμένου του νέου κανονισμού λειτουργίας της κοινότητας, αποτέλεσε το επιστέγασμα αυτής της επιτυχίας, καθώς έδωσε στον Χρυσόστομο την ευκαιρία της προσωπικής επίβλεψης του τρόπου οργάνωσης της τοπικής αυτοδιοίκησης στην Τρίγλια.

Οι διεργασίες για τον καταρτισμό του Κανονισμού θα διαρκούσαν λίγες μόνο ημέρες, δεδομένου ότι η εμβληματική φυσιογνωμία και η αποφασιστικότητα του Χρυσόστομου αρκούσαν για την άμεση διευθέτηση οποιουδήποτε ζητήματος ανέκυπτε κατά τη συζήτηση των επιμέρους θεμάτων. Άλλωστε, το γεγονός ότι η απόφαση της Γενικής Συνέλευσης της 9^{ης} Ιανουαρίου προέβλεπε τη συνέχιση της ύπαρξης των πέντε εκκλησιαστικών επιτροπών μέχρι τον οριστικό διακανονισμό όλων των λεπτομερειών που σχετιζόνταν με την αναθεώρηση του μέχρι εκείνη τη στιγμή τρόπου λειτουργίας τους, αποτελούσε ένα επιπλέον κίνητρο για τον μητροπολίτη Δράμας προκειμένου να επιδιώξει την όσο το δυνατόν ταχύτερη ψήφιση του κοινοτικού κανονισμού. Πράγματι, στις 13 Ιανουαρίου 1908, ο Χρυσόστομος παρουσίασε ενώπιον των κατοίκων της Τρίγλιας το σχέδιο του Κανονισμού, ο οποίος αφού συζητήθηκε κατ' άρθρο, εγκρίθηκε σε όλα τα σημεία του, υπερψηφίστηκε, επικυρώθηκε και καταχωρήθηκε στον κώδικα των πρακτικών της Εφοροδημογεροντίας.¹³

Ο Κανονισμός επιχειρούσε να διευθετήσει συνολικά όλες τις βασικές πτυχές της κοινοτικής ζωής στην Τρίγλια, αναγόμενος έτσι σε πραγματικό καταστατικό χάρτη λειτουργίας της κοινότητας. Το γεγονός ότι στην απόφαση υπερψηφίσεως του, οι κάτοικοι της Τρίγλιας διακήρυτταν ότι αποτελούσε «θεμελιώδη νόμον, καθ' ον να διέπονται τα κοινοτικά, σχολικά και εκκλησιαστικά ημών πράγματα»,¹⁴ αποδείκνυε όχι μόνο την ιδιαίτερη σημασία του, αλλά επιπλέον συνιστούσε ασφαλές τεκμήριο για την αυξημένη τυπική ισχύ του Κανονισμού έναντι οποιουδήποτε άλλου θετού ή εθμικού κανόνα. Ενσωματώνοντας στις διατάξεις του τις βασικές αρχές του συμβιβασμού που είχε εισηγηθεί ο μητροπολίτης Χρυσόστομος, ο Κανονισμός συνιστούσε ταυτόχρονα τη συμβατική επιβεβαίωση της απόφασης των Τριγλιανών να ομονοήσουν προς όφελος της ιδιαίτερης

¹³ Γ.Α.Κ./Α.Τ.Τ.Α., φάκ. 427, σ. 39 (Γενική Συνέλευση της 13^{ης} Ιανουαρίου 1908).

¹⁴ Στο ίδιο.

πατρίδας τους, αφήνοντας κατά μέρος τις όποιες διαφορές του πρόσφατου παρελθόντος.

Ο Κανονισμός¹⁵ αποτελείτο από συνολικά 14 άρθρα,¹⁶ τα οποία κατανέμονταν σε τέσσερα κυρίως κεφάλαια: «Περί Κοινότητας», «Περί Εφοροδημογεροντίας», «Περί Επιτροπών και Εκκλησιών», και «Περί πόρων της Κοινότητας». Σύμφωνα με τον Κανονισμό, την ορθόδοξη ελληνική κοινότητα της Τρίγλιας αποτελούσαν όλοι οι ελληνορθόδοξοι κάτοικοί της,¹⁷ πρόβλεψη απόλυτα συμβατή με το οθωμανικό σύστημα των μιλλιέτ, το οποίο βασιζόταν στον διαχωρισμό των υπηκόων του σουλτάνου με βάση το θρήσκευμα. Αυτονόητα, επομένως, για τα δεδομένα της εποχής, από την κοινοτική οργάνωση των χριστιανών αποκλείονταν εξ ορισμού οι μουσουλμάνοι συντοπίτες τους. Η ιδιαίτερη σημασία του ρόλου της θρησκείας στη συγκρότηση των κοινοτήτων στο πλαίσιο της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας υπογραμμιζόταν από το γεγονός ότι ο Κανονισμός, πριν από οποιαδήποτε άλλη αναφορά στην παρουσία της κοινότητας, απαριθμούσε αναλυτικά τους έξι ιερούς ναούς (Άγιος Γεώργιος της κάτω συνοικίας, Παναγία Μητροπόλεως, Άγιος Ιωάννης, Άγιος Γεώργιος της άνω συνοικίας, Παναγία Παντοβασιλίσα και Άγιος Δημήτριος) που αποτελούσαν κοινοτική ιδιοκτησία, η οποία συμπληρωνόταν από τα κτίρια των σχολείων (αρρεναγωγείου, παρθεναγωγείου και νηπιαγωγείων), το νεκροταφείο και τα κινητά και ακίνητα κτήματα της Φιλόπτωχης και Φιλοπροόδου Αδελφότητας της Τρίγλιας.¹⁸

Σε εφαρμογή της απόφασης της Γενικής Συνέλευσης της 9^{ης} Ιανουαρίου 1908, ο Κανονισμός προέβλεπε τη διαίρεση των ιερών ναών σε δύο συμπλέγματα, κάτω και άνω αντίστοιχα: το πρώτο αποτελείτο από τους ναούς του Αγίου Γεωργίου της κάτω συνοικίας, της Παναγίας Μητροπόλεως και του Αγίου Ιωάννη, ενώ το δεύτερο απαρτιζόταν από τους ναούς του Αγίου Γεωργίου της άνω συνοικίας (Κυπαρισσά), της Παναγίας

¹⁵ Γ.Α.Κ./Α.Τ.Τ.Α., φάκ. 427, σ. 42-45 («Κανονισμός της Ορθοδόξου Κοινότητας Τριγλίας της Επαρχίας Προύσης»).

¹⁶ Στο χειρόγραφο κείμενο του Κανονισμού, το οποίο βρίσκεται καταχωρημένο στον κώδικα των πρακτικών της Εφοροδημογεροντίας της Τρίγλιας, υπάρχει-προφανώς εκ παραδρομής των συντακτών του- ανακολουθία ως προς την αρίθμηση των άρθρων. Έτσι, ενώ τα τέσσερα πρώτα άρθρα αριθμούνται με βάση τα αραβικά αριθμητικά ψηφία (1-4), τα υπόλοιπα άρθρα αριθμούνται με βάση τον αρχαίο ελληνικό τρόπο αρίθμησης (ε-ιδ). Η διαφοροποίηση οφείλεται κατά πάσα πιθανότητα στο γεγονός ότι, όπως προκύπτει από την εξέταση των γραφικών χαρακτήρων με τους οποίους έχει αποτυπωθεί το χειρόγραφο, το κείμενο του Κανονισμού καταχώρησαν στα πρακτικά της Εφοροδημογεροντίας τουλάχιστον δύο διαφορετικά άτομα, κάθε ένα από τα οποία ακολούθησε διαφορετικό τρόπο αρίθμησης, χωρίς, ωστόσο, αυτή η διαφοροποίηση να επηρεάζει ούτε την αλληλουχία, ούτε πολύ περισσότερο την ουσία των άρθρων. Για λόγους ομοιομορφίας, στο παρόν κείμενο τα άρθρα του Κανονισμού θα αναφέρονται με αραβικά αριθμητικά ψηφία (1-14), καθώς αυτά εμφανίζονται πρώτα στο αυθεντικό κείμενο του Κανονισμού.

¹⁷ Άρθρο 1.

¹⁸ Άρθρο 3.

Παντοβασιλίσσας και του Αγίου Δημητρίου.¹⁹ Σε κάθε σύμπλεγμα θα διορίζονταν πλέον δύο ιερείς («οι πάντων χρηστότεροι»), δύο ψάλτες («οι εκλεκτότεροι») και δύο καντηλανάφτες (ένας κύριος και ένας βοηθός).²⁰ Επιπλέον, καθοριζόταν ότι τις εορτές και τις Κυριακές θα λειτουργούσαν στο εξής μόνο δύο ιεροί ναοί στην Τρίγλια, ένας από κάθε σύμπλεγμα, εκ περιτροπής ανά μήνα για όλο το έτος 1908 και ανά τριμηνία από το 1909 και μετά. Για την αποφυγή παρεξηγήσεων διευκρινιζόταν ότι ο ναός κάθε συμπλέγματος, από τον οποίο θα γινόταν η έναρξη του συστήματος της εκ περιτροπής λειτουργίας από την 1^η Φεβρουαρίου 1908, θα επιλεγόταν κατόπιν κλήρωσης.²¹ Αναγνωρίζοντας, ωστόσο, την εξαιρετική σημασία ορισμένων θρησκευτικών εορτών, ο Κανονισμός προνοούσε για την εφαρμογή μιας σειράς εξαιρέσεων στον γενικό κανόνα της εκ περιτροπής λειτουργίας των ναών των δύο συμπλεγμάτων: από τις αρχές Αυγούστου έως και τη γιορτή της κοίμησης της Θεοτόκου, καθώς και στις γιορτές του Ευαγγελισμού, των Γενεθλίων και των Εισοδίων της Θεοτόκου θα λειτουργούσαν η Παναγία Μητροπόλεως και η Παναγία Παντοβασιλίσα· στις γιορτές των Θεοφανίων, του Αγίου Νικολάου, του Αγίου Γεωργίου, της ύψωσης του Τιμίου Σταυρού και της Κυριακής της Σταυροπροσκυνήσεως της Ζωοδόχου Πηγής θα λειτουργούσε ο ναός του Αγίου Γεωργίου της κάτω συνοικίας· στις γιορτές του Αγίου Ιωάννη του Προδρόμου, του Ευαγγελισμού της Θεοτόκου, του Προφήτη Δανιήλ και της Αγίας Παρασκευής θα λειτουργούσε ο ναός του Αγίου Ιωάννη· το Πάσχα καθώς και στις γιορτές του Αγίου Πνεύματος και των Αγίων Θεοδώρων θα λειτουργούσε ο ναός του Αγίου Γεωργίου της άνω συνοικίας (Κυπαρισσάς)· στην περίπτωση του συμπλέγματος της άνω συνοικίας, η δεύτερη ανάσταση θα γιορταζόταν αποκλειστικά στην Παναγία Παντοβασιλίσα· τέλος, στη γιορτή των Τριών Ιεραρχών θα λειτουργούσε εναλλάξ κάθε έτος ο ναός του Αγίου Γεωργίου της κάτω συνοικίας, ο ναός του Αγίου Ιωάννη και ο ναός του Αγίου Γεωργίου της άνω συνοικίας (Κυπαρισσάς).²² Εξαιρέσεις ίσχυαν και στις περιπτώσεις γάμων, βαπτίσεων και κηδείων, καθώς οι ενδιαφερόμενοι μπορούσαν να επιλέξουν χωρίς περιορισμό τον ναό της προτίμησής τους.²³ Ειδικά, τέλος, για τον ναό του Αγίου Δημητρίου προβλεπόταν ότι θα λειτουργούσε αποκλειστικά και μόνο κατά τις γιορτές του Αγίου Δημητρίου, της Ζωοδόχου Πηγής και των Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης,²⁴ και επομένως δεν θα

¹⁹ Άρθρο 3.

²⁰ Άρθρο 11.

²¹ Άρθρο 4.

²² Άρθρο 12.

²³ Άρθρο 11.

²⁴ Άρθρο 3.

επηρεάζε τη μέθοδο της εκ περιτροπής λειτουργίας των ναών του άνω συμπλέγματος.²⁵

Η διευθέτηση των καιρίας σημασίας εκκλησιαστικών ζητημάτων ολοκληρωνόταν από τη διευκρίνιση του τρόπου διοίκησης των ιερών ναών. Όπως είχε ήδη αποφασισθεί κατά τη Γενική Συνέλευση της 9^{ης} Ιανουαρίου 1908, ο Κανονισμός προέβλεπε τη δημιουργία μίας τριμελούς εκκλησιαστικής επιτροπής για κάθε ένα από τα δύο συμπλέγματα των ιερών ναών. Οι επιτροπές θα εκλέγονταν με μυστική ψηφοφορία, η οποία θα λάμβανε χώρα κατά τη διάρκεια της ετήσιας Γενικής Συνέλευσης. Μολονότι δεν προσδιόριζε κάποιο σαφές κριτήριο εκλογιμότητας των επιτρόπων, ο Κανονισμός ανέφερε ρητά ως αυτονόητα προαπαιτούμενα την ευσέβεια, τον ζήλο και τη φιλοκαλία των εκάστοτε υποψηφίων. Προκειμένου να διατηρούνται οι ισορροπίες μεταξύ των ναών, προκρινόταν η μέθοδος της εκλογής ενός επιτρόπου από κάθε πρώην ενορία, έτσι ώστε κάθε μία από αυτές να διέθετε έναν αντιπρόσωπο στις τριμελείς εκκλησιαστικές επιτροπές των δύο συμπλεγμάτων.²⁶

Τα καθήκοντα των δύο εκκλησιαστικών επιτροπών, τα πρώτα μέλη των οποίων εξελέγησαν ταυτόχρονα με την ψήφιση του Κανονισμού,²⁷ περιλάμβαναν τη φροντίδα για την ευπρέπεια των ιερών ναών, καθώς και τον διορισμό και την πληρωμή του κατάλληλου προσωπικού, συμπεριλαμβανομένων των ψαλτών και των υπολοίπων εκκλησιαστικών υπαλλήλων. Ειδικά για την επιλογή ιερών, προβλεπόταν η δυνατότητα των επιτροπών να απευθύνονται, μέσω της Εφοροδημογεροντίας, προς τον μητροπολίτη Προύσας, γεγονός που ασφαλώς έθετε σε ιεραρχικά υποδεέστερη θέση τους επιτρόπους σε σχέση με τους εφοροδημογέροντες. Η υποδεέστερη θέση των εκκλησιαστικών επιτρόπων επιβεβαιωνόταν από ρητή διάταξη του Κανονισμού σχετικά με την υποχρέωσή τους να υποβάλλουν κάθε μήνα στην Εφοροδημογεροντία αναλυτικό λογαριασμό των εσόδων και των εξόδων τους και να παραδίδουν στο κεντρικό ταμείο το τυχόν ενεργητικό υπόλοιπο. Δημιουργώντας μία επιπλέον δικλείδα ασφαλείας στον οικονομικό έλεγχο των εκκλησιαστικών επιτροπών, ο Κανονισμός καθόριζε σαφώς ότι για οποιαδήποτε δαπάνη μεγαλύτερη των 100 γροσιών απαιτείτο προηγουμένως η έγκριση της Εφοροδημογεροντίας.²⁸

Ο Κανονισμός όριζε ότι η Εφοροδημογεροντία θα απαρτιζόταν από έξι μέλη, τα οποία θα εκλέγονταν με μυστική ψηφοφορία κατά τη διάρκεια

²⁵ Η προφανής δευτερεύουσα, σε σχέση με τους υπόλοιπους πέντε ιερούς ναούς, σημασία του ναού του Αγίου Δημητρίου εξηγεί το γεγονός γιατί ο τελευταίος δεν είχε αποτελέσει καν αντικείμενο συζήτησης στη Γενική Συνέλευση της 9^{ης} Ιανουαρίου 1908, ούτε είχε συμπεριληφθεί στη συμβιβαστική πρόταση του μητροπολίτη Χρυσόστομου.

²⁶ Άρθρο 9.

²⁷ Γ.Α.Κ./Α.Τ.Τ.Α., φάκ. 427, σ. 39 (Γενική Συνέλευση της 13^{ης} Ιανουαρίου 1908).

²⁸ Άρθρο 10.

Γενικής Συνέλευσης των κατοίκων υπό την προεδρία του μητροπολίτη Προύσας ή του κατά περίπτωση αντιπροσώπου του.²⁹ Η θητεία των εφοροδημογερόντων προβλεπόταν να είναι διετής,³⁰ ενώ σε περίπτωση θανάτου ή παραίτησης ενός ή περισσότερων μελών του σώματος, τις χηρεύουσες θέσεις καταλάμβαναν κατά σειρά οι επιλαχόντες της ψηφοφορίας.³¹ Ο Κανονισμός δεν έθετε κάποιο σαφές κριτήριο για την απόκτηση της ιδιότητας του εκλογέα, ήταν όμως προφανές ότι η τελευταία αποτελούσε -αυτονόητα για τα ήθη της εποχής- αποκλειστικό προνόμιο του ενήλικου ανδρικού πληθυσμού, χωρίς όμως να υπάρχει ρητή αναφορά στο θέμα της ενηλικίωσης.³² Αντίστοιχα, δεν υπήρχαν περιορισμοί ως προς τα πρόσωπα που είχαν το δικαίωμα να θέσουν υποψηφιότητα και κατ' επέκταση να εκλεγούν στη θέση του εφοροδημογέροντα, με εξαίρεση μία ηθικοπλαστικού περιεχομένου αναφορά στο ότι τα μέλη της Εφοροδημογεροντίας όφειλαν να επιλέγονται «εκ των εντιμότερων πολιτών».³³ Αντίθετα, ο Κανονισμός προσδιόριζε με ακρίβεια ως χρόνο διεξαγωγής των εκλογών την πρώτη Κυριακή μετά τα Θεοφάνεια (δηλαδή στο διάστημα μεταξύ 7 και 13 Ιανουαρίου) κάθε δεύτερου έτους,³⁴ διευκρινίζοντας ότι οι πρώτες εκλογές θα διεξάγονταν τον Ιανουάριο του 1909,³⁵ ενώ μέχρι τότε η Εφοροδημογεροντία θα συνέχιζε κανονικά τη λειτουργία της με την ήδη υφιστάμενη σύνθεσή της. Ο Κανονισμός, τέλος, κατένειμε συγκεκριμένους ρόλους εντός του σώματος: ένας από τους εφοροδημογέροντες θα αναλάμβανε χρέη γραμματέα και άλλος χρέη ταμιά, ενώ την προεδρία ασκούσε αυτοδικαίως ο μητροπολίτης Προύσας ή ο κατά περίπτωση εκπρόσωπός του.³⁶

²⁹ Άρθρο 5.

³⁰ Άρθρο 5.

³¹ Άρθρο 6.

³² Κρίνοντας με τα μέτρα της εποχής, το πιθανότερο είναι ότι ως ενήλικες να θεωρούνταν όσοι είχαν συμπληρώσει το 21^ο έτος της ηλικίας τους.

³³ Στην πράξη, βέβαια, οι εφοροδημογέροντες συνέχισαν να προέρχονται από τις ευπορότερες και κοινωνικά άρχουσες τάξεις του πληθυσμού, αναπαράγοντας με αυτόν τον τρόπο την παγιωμένη κοινωνική δομή.

³⁴ Άρθρο 5. Σε εφαρμογή των διατάξεων του Κανονισμού, οι εκλογές για την ανάδειξη των νέων μελών της Εφοροδημογεροντίας διεξήχθησαν στις 11 Ιανουαρίου 1909. Τις θέσεις των εφοροδημογερόντων κατέλαβαν κατά σειρά οι Σωκράτης Καλεμκέρης με 52 ψήφους, Κωνσταντίνος Κονδυλένιος με 52 ψήφους, Νικόλαος Παπαδόπουλος με 51 ψήφους, Ιορδάνης Θάνος με 46 ψήφους, Βασίλειος Βασιλειάδης με 25 ψήφους και Αναστάσιος Βελισσαρίου με 21 ψήφους, ακολουθούμενοι από τους επιλαχόντες Νικόλαο Νυστάζο με 20 ψήφους, Φίλιππο Καβουνίδη με 20 ψήφους, Ιωάννη Κοκκαλά με 17 ψήφους και Δημήτριο Τακά με 17 ψήφους· βλ. Γ.Α.Κ./Α.Τ.Τ.Α., φάκ. 427, σ. 64 (Γενική Συνέλευση της 11^{ης} Ιανουαρίου 1909).

³⁵ Άρθρο 14.

³⁶ Άρθρο 5.

Παραδόξως, ο Κανονισμός σιωπούσε ως προς το ζήτημα του τρόπου λήψης αποφάσεων στο εσωτερικό της Εφοροδημογεροντίας από τη στιγμή που αυτή θα συγκροτείτο ως σώμα. Η εν λόγω παράλειψη, βέβαια, θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι θεραπευόταν εμμέσως από το γενικό πνεύμα του Κανονισμού: από τη στιγμή δηλαδή που τα μέλη της Εφοροδημογεροντίας εκλέγονταν κατά πλειοψηφία από τη Γενική Συνέλευση των χριστιανών κατοίκων της Τρίγλιας, αντίστοιχα και οι αποφάσεις του κορυφαίου οργάνου διοίκησης της Κοινότητας δεν θα μπορούσαν παρά να λαμβάνονται κατά πλειοψηφία. Η τελεολογική ερμηνεία του Κανονισμού, πάντως, δεν βοηθούσε στην επίλυση του προβλήματος του καθορισμού του ελάχιστου αριθμού συμμετεχόντων προκειμένου η Εφοροδημογεροντία να θεωρείται ότι συνεδριάζει σε απαρτία, θέμα εξαιρετικά ευαίσθητο ιδίως εάν ληφθεί υπ' όψιν το γεγονός ότι σε πολλές περιπτώσεις στις συνεδριάσεις του σώματος δεν παρίσταντο και τα έξι μέλη του.

Ασάφειες υπήρχαν και ως προς δύο άλλα επιμέρους (αλλά εν δυνάμει εξαιρετικά σημαντικά) συναφή ζητήματα. Πρώτον, ο αριστίνδην πρόεδρος της Εφοροδημογεροντίας (είτε επρόκειτο για τον μητροπολίτη Προύσας είτε για τον εκπρόσωπό του) διέθετε δικαίωμα ψήφου; Και δεύτερον, σε περίπτωση ισοψηφίας των μελών του σώματος, πώς θα επιλυόταν η διαφορά; Σχετικά με το πρώτο ερώτημα, η απάντηση ήταν σχετικά απλή και προέκυπτε σαφώς από την έως τότε πρακτική που ακολουθούσε η Εφοροδημογεροντία: ο μητροπολίτης Προύσας (ή ο κατά περίπτωση εκπρόσωπός του) προήδρευε μεν των συνεδριάσεων, χωρίς όμως να ψηφίζει σε αυτές, καθώς ο ρόλος του περιοριζόταν στη διασφάλιση της ορθότητας της τηρούμενης διαδικασίας και στην τυπική επικύρωση των αποφάσεων. Αντίθετα, η ανάγκη αντιμετώπισης πειστικών προβλημάτων έδωσε μία φαινομενικά τελειώς αντιφατική, σε σχέση με την προηγούμενη, απάντηση στο δεύτερο ερώτημα: κατ' εξαίρεση από τον γενικό κανόνα της μη συμμετοχής του προεδρεύοντος στην ψηφοφορία, στον τελευταίο αναγνωρίστηκε στην πράξη αποφασιστικός διαιτητικός ρόλος σε περίπτωση διαπίστωσης αδυναμίας των εφοροδημογερόντων να λάβουν κάποια σημαντική απόφαση εξαιτίας ισοψηφίας: σε αυτή -και μόνο σε αυτή- την οριακή περίπτωση, ένα μη μέλος της κοινότητας αλλά με ιδιαίτερο κύρος, όπως ήταν ο μητροπολίτης Προύσας (ή ο εκπρόσωπός του), θα επέλυε με την ψήφο του τον γόρδιο δεσμό.

Το ζήτημα του ρόλου του προεδρεύοντος ως διαιτητή ανέκυψε όταν τον Σεπτέμβριο του 1909 οι εκλεγμένοι εφοροδημογέροντες διχάστηκαν ισομερώς σχετικά με το ζήτημα της επιλογής του προσώπου που θα αναλάμβανε τη θέση του διευθυντή των κοινωτικών σχολείων: τρία από τα μέλη της Εφοροδημογεροντίας (οι Νικόλαος Παπαδόπουλος, Σωκράτης Καλεμκέρης και Κωνσταντίνος Κονδυλένιος) υποστήριξαν τον επαναδιορισμό του εν ενεργεία διευθυντή Μιλτιάδη Παπαδόπουλου, ενώ επίσης τρία (οι

Βασίλειος Βασιλειάδης, Αρμόδιος Στεργίου και Ευγένιος Καλαφάτης) διαφώνησαν. Αντιμέτωποι με το αδιέξοδο της ισοψηφίας, οι εφοροδημογέροντες ζήτησαν από τον προεδρεύοντα αρχιερατικό επίτροπο να επιλύσει διά της ψήφου του τη διαφορά, και όταν ο τελευταίος, επικαλούμενος προσωπικούς λόγους, αρνήθηκε να αποφανθεί, το θέμα παραπέμφθηκε στον ίδιο τον μητροπολίτη Προύσας, προκειμένου να δώσει την οριστική λύση.³⁷ Ωστόσο, η αναζήτηση λύσης εκτός των στενών ορίων της κοινότητας φαίνεται πως δεν υπήρξε χωρίς παρενέργειες, έστω κι αν τα μέλη της Εφοροδημογεροντίας είχαν αυτοβούλως επιζητήσει τη διαιτητική ψήφο αρχικά του παρόντος στη συνεδρίαση αρχιερατικού επιτρόπου και αργότερα του μητροπολίτη Προύσας: η απόφαση του τελευταίου εναντίον της υποψηφιότητας του Μιλτιάδη Παπαδόπουλου για τη θέση του διευθυντή των σχολείων είναι πολύ πιθανό να εξηγεί την παραίτηση την ίδια χρονική περίοδο δύο εκ των τριών εφοροδημογερόντων (των Σωκράτη Καλεμκέρη και Νικόλαου Παπαδόπουλου)³⁸ που είχαν ταχθεί υπέρ του επαναδιορισμού.

Η παραίτηση ενός ή περισσότερων μελών της Εφοροδημογεροντίας αποτελούσε ένα ενδεχόμενο το οποίο είχε προβλεφθεί κατά τη σύνταξη του Κανονισμού, κι έτσι είχε ληφθεί η πρόνοια για τη συμπλήρωση τυχόν κενών θέσεων από τους επιλαχόντες εφοροδημογέροντες. Ο Κανονισμός, ωστόσο, δεν προνοούσε για την ακραία περίπτωση που οι παραιτηθέντες θα ήταν περισσότεροι από τους επιλαχόντες. Το ζήτημα τέθηκε επί τάπητος λίγους μόνο μήνες μετά τις πρώτες εκλογές της 11^{ης} Ιανουαρίου 1909 ως αποτέλεσμα της παραίτησης όλων των εκλεγμένων μελών της Εφοροδημογεροντίας, καθώς οι έξι χηρέυσασες θέσεις ήταν πρακτικά αδύνατον να καλυφθούν από τους συνολικά μόλις τέσσερις επιλαχόντες, ακόμα κι αν οι τελευταίοι ήταν πρόθυμοι να αναλάβουν τα καθήκοντα του εφοροδημογέροντα. Με δεδομένο το αδιέξοδο, προκρίθηκε η λύση της διεξαγωγής εμβόλιμων εκλογών στις 10 Αυγούστου 1909, παρά το γράμμα του Κανονισμού, ο οποίος ρητά προέβλεπε ως χρόνο διεξαγωγής των εκλογών τον Ιανουάριο κάθε δεύτερου έτους, αρχής γενομένης από το 1909.

Παρά τις όποιες ατέλειες του Κανονισμού, η θεμελιώδης επιλογή της ανάδειξης της Εφοροδημογεροντίας σε κεντρικό όργανο διοίκησης της Κοινότητας όχι μόνο δεν αναιρούνταν, αλλά αντίθετα υπογραμμίζονταν εμφαντικά από τις διευρυμένες αρμοδιότητες που της απονέμονταν από τον ίδιο τον Κανονισμό. Έτσι, τα μέλη της Εφοροδημογεροντίας, οι συνεδριάσεις της οποίας καθοριζονταν να λαμβάνουν χώρα κάθε Κυριακή σε αίθουσα του σχολείου υπό την προεδρία του αρχιερατικού επιτρόπου, εκτελούσαν χρέη ειρηνοδικών, αφενός επιλαμβανόμενα διενέξεων οικογενειακού χαρακτήρα (όπως π.χ. συζυγικές διαφορές ή ζητήματα που προέκυπταν από τη σύναψη

³⁷ Γ.Α.Κ./Α.Τ.Τ.Α., φάκ. 427, σ. 74 (Συνεδρίαση της 1^{ης} Σεπτεμβρίου 1909).

³⁸ Γ.Α.Κ./Α.Τ.Τ.Α., φάκ. 427, σ. 75 (Συνεδρίαση της 4^{ης} Σεπτεμβρίου 1909).

και τη λύση αρραβώνων), αφετέρου αναζητώντας συμβιβασμούς σε περιπτώσεις διαφορών (κατά κύριο λόγο οικονομικού χαρακτήρα) μεταξύ των κατοίκων της Τρίγλιας.³⁹ Ταυτόχρονα, η Εφοροδημογεροντία λειτουργούσε και ως τοπικό συμβολαιογραφείο, με τον γραμματέα της να επιφορτίζεται με την αρμοδιότητα της σύνταξης διαθηκών, προικοσυμφώνων και κάθε άλλου συμβατικού εγγράφου που αφορούσε σε υποθέσεις του χριστιανικού πληθυσμού της κοινότητας.⁴⁰

Οι αρμοδιότητες της Εφοροδημογεροντίας επεκτείνονταν στην εποπτεία της λειτουργίας των κοινοτικών σχολείων, συμπεριλαμβανομένων του διορισμού και της παύσης του προσωπικού τους, καθώς και στην ενοικίαση, μέσω πλειστηριασμού, των κοινοτικών κτημάτων, οι πρόσοδοι από τα οποία χρησιμοποιούνταν υπέρ των σχολείων. Επιπλέον, η Εφοροδημογεροντία καθίστατο υπεύθυνη για την τήρηση λογαριασμών των χρημάτων που κάθε μήνα της παρέδιδαν οι εκκλησιαστικές επιτροπές, όπως επίσης και για την έγκαιρη πληρωμή της αρχιερατικής επιχορήγησης, η οποία πραγματοποιούνταν σε δύο δόσεις. Για την εξασφάλιση του ποσού της αρχιερατικής επιχορήγησης, η Εφοροδημογεροντία όφειλε να διορίσει ειδικούς εισπράκτορες με αποστολή την είσπραξη του αναλογούντος ποσού από κάθε μέλος της κοινότητας.⁴¹

Επιδιώκοντας τη διαφάνεια στη διαχείριση των κοινοτικών χρημάτων και συνεχίζοντας την ήδη υφιστάμενη πρακτική, ο Κανονισμός προέβλεπε την ετήσια λογοδοσία της Εφοροδημογεροντίας, μέσω του γραμματέα ή του ταμιά του σώματος, ενώπιον της Γενικής Συνέλευσης των κατοίκων της Τρίγλιας, τον διορισμό από τη Γενική Συνέλευση τετραμελούς ελεγκτικής επιτροπής με αποστολή τη συνολική εξέταση της ετήσιας οικονομικής διαχείρισης,⁴² καθώς και την καθιέρωση συστήματος έκδοσης διπλότυπων αποδείξεων και τήρησης πρακτικών για κάθε είσπραξη ή πληρωμή που πραγματοποιούσε η Εφοροδημογεροντία.⁴³ Ταυτόχρονα, για τη διασφάλιση της εγκυρότητας των ενεργειών της, ο Κανονισμός προνοούσε για την κατασκευή σφραγίδας, με την οποία η Εφοροδημογεροντία θα θεωρούσε κάθε επίσημο εξερχόμενο έγγραφο της: μολονότι η σχετική διάταξη καθόριζε ότι η σφραγίδα θα έφερε απλώς την επιγραφή «Εφοροδημογεροντία

³⁹ Πρέπει, πάντως, να σημειωθεί ότι οι δικαστικού χαρακτήρα αρμοδιότητες της Εφοροδημογεροντίας δεν αποτελούσαν εξαιρετική περίπτωση στις γενικές αρμοδιότητες των υπόλοιπων χριστιανικών κοινοτήτων της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, καθώς η λειτουργία του συστήματος των μιλλιέτ έδινε στους χριστιανούς (όπως και στις υπόλοιπες μη μουσουλμανικές θρησκευτικές ομάδες) τη δυνατότητα να επιλύουν με βάση τη δική τους παράδοση ανάλογα ζητήματα με αυτά που περιγράφονταν στον κοινοτικό Κανονισμό της Τρίγλιας.

⁴⁰ Άρθρο 7.

⁴¹ Στο ίδιο.

⁴² Στο ίδιο.

⁴³ Άρθρο 8.

Τρίγλιας», στη σφραγίδα προστέθηκε τελικά -και μάλιστα σε δεσπόζουσα θέση- ένα λυχνάρι, το οποίο αποτέλεσε έκτοτε το σήμα κατατεθέν της κοινότητας· μάλιστα, η εν λόγω σφραγίδα χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά στα πρακτικά της Εφοροδημογεροντίας για τη θεώρηση του Κανονισμού λειτουργίας της κοινότητας.⁴⁴ Η χρησιμότητα της διοίκησης διασφαλιζόταν περαιτέρω μέσω της πρόνοιας για την ατομική ευθύνη αφενός του ταμιά για κάθε είσπραξη ή δαπάνη, αφετέρου του γραμματέα για όλα τα έγγραφα και τα πρακτικά της Εφοροδημογεροντίας.⁴⁵

Ο Κανονισμός συμπληρωνόταν από την αναλυτική απαρίθμηση των πόρων της κοινότητας, στους οποίους συμπεριλαμβάνονταν μεταξύ άλλων τα έσοδα από τα παγκάρια των ιερών ναών, οι πρόσοδοι από την εκκλησιαστική και την υπόλοιπη κοινοτική κινητή και ακίνητη περιουσία, τα δίδακτρα που κατέβαλλαν οι μαθητές των σχολείων, τα έσοδα από το μονοπώλιο του κεριού, καθώς και οι εισπράξεις από εισιτήρια θεατρικών ή άλλου είδους παραστάσεων που δίνονταν υπέρ των σχολείων.⁴⁶ Το ακροτελεύτιο 14^ο άρθρο προσδιόριζε την άμεση έναρξη της ισχύος του Κανονισμού, ο οποίος δεν μπορούσε να αναθεωρηθεί πριν από την παρέλευση μίας τετραετίας, με εξαίρεση τις διατάξεις που αναφέρονταν στο σύστημα της ανά μήνα ή τριμηνία εκ περιτροπής λειτουργίας των ιερών ναών των δύο εκκλησιαστικών συμπλεγμάτων: ειδικά για τις τελευταίες, παρεχόταν η δυνατότητα αναθεώρησης πριν από την παρέλευση της τετραετίας προκειμένου να διευκολυνόταν η επιλογή εκείνου του συστήματος που η πείρα θα είχε αποδείξει ως προσφορότερο για τους πιστούς και επωφελέστερο για την κοινότητα συνολικά.⁴⁷

Η υιοθέτηση και η θέση σε ισχύ του νέου Κανονισμού, ο οποίος έφερε ευδιάκριτη την προσωπική σφραγίδα του μητροπολίτη Χρυσόστομου, αποτέλεσε σημείο καμπής στη λειτουργία του θεσμού της τοπικής αυτοδιοίκησης της Τρίγλιας. Δίνοντας λύση στο σημαντικότερο πρόβλημα της εκκλησιαστικής πολυδιάσπασης, ο Κανονισμός αναδείχθηκε στη στέρεα βάση, πάνω στην οποία θα αναπτυσσόταν στο εξής η εύρυθμη λειτουργία της κοινότητας. Ταυτόχρονα, η άρτια θεσμική διάρθρωση με την οποία εξόπλιζε την κοινότητα -παρά τις όποιες ασάφειες ή ατέλειες- απομάκρυνε την πιθανότητα δημιουργίας νέων ζητημάτων, τουλάχιστον ως προς την έκταση και το είδος των αρμοδιοτήτων των επιμέρους διοικητικών και άλλων οργάνων που καθιέρωνε. Τέλος, η αυξημένη τυπική του ισχύς αποτελούσε εγγύηση για την ομαλή εξέλιξη της κοινοτικής ζωής στην Τρίγλια, η οποία

⁴⁴ Άρθρο 7.

⁴⁵ Άρθρο 7.

⁴⁶ Άρθρο 13.

⁴⁷ Άρθρο 14.

στα αμέσως επόμενα χρόνια έμελλε να γνωρίσει μία πρωτοφανή άνθηση των υλικών και πνευματικών της δυνάμεων.